

COLUMN 47 – EEN GLAZEN HUIS

Steeds weer duiken nieuwe dingen op. De creativiteit van de menselijke geest is oneindig. Dat is mooi. Althans voor zover het zaken voortbrengt die mooi zijn. Niet alles wat de mens uitdenkt is de moeite waard om behouden te worden. Sommige dingen kunnen beter rechtstreeks de prullenbak in, of –om in funeraire stijl te blijven- de verbrandingsoven in. Er zijn heel veel slechte dingen in de wereld, die ons als mensheid in het geheel niet verder brengen of zelfs de vernieling in helpen. Ik ga ze niet bij name noemen, want ik wil niet op een blacklist van ongelovigen komen, als privacy schendende zoekmachines in mijn columns terechtkomen en ik daardoor vogelvrij verklaard en om zeep geholpen word. U kunt zelf wel bedenken welke nietsontziende groeperingen ik bedoel. Maar over dat soort slechtheid ga ik het niet hebben. Ik heb het nu gewoon over wat ik zie als minder goede ideeën, die de menselijke creativiteit heeft voortgebracht. In vergelijking met bovenstaande slechtheden zijn ze zelfs bijzonder mild te noemen, waar maak je je druk over, zou je zeggen.

Nou, dat deed ik in vorige columns -een beetje- over natuurbegraafplaatsen. Ik heb diverse reacties gehad. Op twee na zijn ze het allemaal met me eens. Eentje was heel boos en wil zelfs onze updates niet meer ontvangen, maar ja, die had zelf belang bij het bestaan van natuurbegraafplaatsen. En eentje bestrijdt me door mij dingen in de mond te leggen die ik niet gezegd heb, die snapt het het dus volgens mij niet.

Misschien ga ik het daar nog wel eens over hebben, maar niet nu.

Nu komt eindelijk resomeren en lyofilisatie (cryomeren) aan bod. Want als ik dat nu niet doe, maakt minister Plasterk misschien de verkeerde keuzes. En op deze steekwoorden wil ik wel gevonden worden.

Nieuwe vormen van lijkbezorging, onze fantasie en creativiteit kennen geen grenzen. We begraven al eeuwen en we gaan het nu zelfs volop in de natuur doen. We cremen, heel vroeger al en nu weer. In India cremeert men zelfs in het openbaar. Is het nog een kwestie van tijd dat we dat hier ook gaan doen? Misschien een idee voor Oud-en-Nieuw? Een vreugdevuur begeleidt je dan naar betere oorden, onder oorverdovend geknal om de boze geesten weg te jagen.

Als je dit allemaal niet ziet zitten kun je er altijd nog voor kiezen om je op een andere manier in de natuur te laten 'begraven', namelijk in zee. Het wemelt in zee van de aaseters. Het consumeren van aaseters is in het Jodendom niet koosjer en ik snap wel waarom. Ik hou overigens wel van vis, hoor. In Tibet gebruikt men zelfs aaseters om de lichamen op te ruimen: bloot bovenop de berg leggen en de gieren ruimen het op. Wij hebben geen bergen hier. En geen gieren, wel 'aasgieren'. Wat ook nog kan is je lichaam ter beschikking stellen van de wetenschap. Hoewel het een uitstekend doel is, kiezen relatief weinig mensen hiervoor. Het is ook wel vreemd, een afscheidsdienst zonder lichaam en geen graf of plekje om te bezoeken en nooit weten wat er met het lichaam is gebeurd.

Maar nu zijn er dan –al sinds enige tijd- twee nieuwe vormen van lijkbezorging. Er moet tenslotte

Plan voor vriesdrogen overledenen

door **Olger Koopman**

.....
KAMPEN - Midden in het historisch hart van Kampen moet het allereerste centrum voor het vriesdrogen van overledenen van Europa komen. Dat is in elk geval de inzet van de Kamper architect Robert Flier. Bij lyofilisatie of cryomatie, zoals het fenomeen heet, wordt het lichaam ingevroren en vervolgens in vloeibare stikstof gedompeld. Uiteindelijk blijft er niets over dan een 25 kilo poeder,

wat te kiezen zijn. Onze regering dwingt ons ertoe. Gij zult kiezen. We moeten al kiezen voor een energieleverancier, een telecombedrijf, een provider, voor een zorgverzekering, voor allerlei onduidelijke aanvullende pakketten, voor weet-ik-veel wat allemaal en dus ook voor nog meer vormen van lijkbezorging. Minister Plasterk is zich aan het beraden hierover. Binnen de wet valt het momenteel nog zeker niet. En als het zover gaat komen dat de wet wordt ingediend, moet de Eerste Kamer misschien ook maar een paar dwarsliggers in hun midden hebben. Dat helpt wel. Handen af van onze vrije artsenkeuze.

Waarom dwarsliggen? Nou, misschien omdat ons allemaal niet echt duidelijk wordt gemaakt waar we het hier over hebben en waarom het zo nodig moet.

De voorstanders bepleiten dat het milieuvriendelijker is. Maar dat valt nog te bezien, het is niet voldoende onderzocht, er is niet voldoende bewijs voor, het is nog teveel een verkooppraatje. Het milieu wordt wel belast door begraven en cremeren, maar beperkt, zeker als je er goed mee om gaat. Je moet de lichamen toch ergens laten en die gieren hebben we hier immers niet.

Waar hebben we het hier over?

Lyofilisatie, ook wel cryomeren genoemd, is een vorm van vriesdrogen, men doet het in Zweden. Het lichaam wordt eerst gekoeld, dan in vloeibare stikstof bevroren, het wordt dan bros. Dan wordt door middel van vriesdrogen water aan het lichaam onttrokken. Daarna trilt men de overgebleven brosse brokjes tot nog kleinere brokjes. Het niet-organische materiaal (kunstheupen en zo) wordt eruit gevist en dan blijft er ± 25kg organisch 'materiaal' over. Dat kun je weer in de grond stoppen (begraven) of verbranden (cremeren).

Het hele proces (koelen, vriesdrogen, trillen, scheiden) gebeurt nog in aparte apparaten.

Zoek de meerwaarde van dit alles.

Dan resomeren, ofwel alkalische hydrolyse. Vindt plaats in Amerika.

Men neme een lijkwade, wikkelt het lichaam hierin en schuift het geheel in een speciaal apparaat. In dat apparaat wordt het lichaam ondergedompeld –onder licht verhoogde druk- in een alkalische oplossing (een loog). Daarna wordt de temperatuur verhoogd tot 170°C en na 2½ uur rest nog slechts een wit poeder, iets minder dan bij een crematie. Plastisch gezegd: het lichaam oplossen in verhit water met loozout.

Ik weet niet wat voor een beeld bij u hierbij voor ogen komt, maar ik moet steeds denken aan die kookpot bij de kannibalen, waar we vroeger nog wel over mochten lezen in Bulletje en Bonestaak. Men zegt dat de overblijvende vloeistof gewoon kan worden afgevoerd. Wat bedoelt men hiermee? Lozen? Op de riolering?? Ach, wat maakt het ook uit, ook nu al wordt dit tot ons drinkwater gemaakt. En tot nu toe is dat zo slecht nog niet, dat drinkwater. Toch?

Maar Nederland zou Nederland niet zijn als we er niet mee aan de haal zouden gaan.

Een poos geleden las ik een krantenartikel over 'dood als nieuwe levensbron in het centrum van Kampen'. Architect Robert Flier is er heilig van overtuigd dat Kampen de pioniersstad wordt voor de nieuwe vorm van lijkbezorging resomeren. Er blijft slechts 2,5kg poeder over, dat na een jaar tot compost is vergaan. Net zoals bij asverstrooiing? Zoek de meerwaarde.

In het oudste stukje van Kampen, naast de Bovenkerk in het historische hart, wil hij een soort van glazen huis neerzetten, waarin men zich kan laten vriesdrogen. Het zou de stad moeten verlevendigen, volgens hem.

bruikbaar als compost. De milieuvriendelijke wijze van lijkbezorging staat nog in de kinderschoenen, volgens de huidige wetgeving is het zelfs nog niet toegestaan. De grote uitvaartorganisatie Yarden is evenwel bezig met een Haagse lobby om een andere milieuvriendelijk methode - resomeren - te legaliseren. Flier hoopt dat dan ook de weg vrij is voor lyofilisatie. Hij loopt al jarenlang rond met het idee voor een lyofilisatiecentrum - hij studeerde zelfs

af op het onderwerp 'lyofilisatie in een stedelijke context' - maar hij wil er nu echt werk van maken. Binnen enkele jaren zou het centrum op het Muntplein moeten staan. Een Kamper uitvaartonderneming zou er oren naar hebben om mee te werken aan de plannen. „Zo'n centrum is een attractie, waar mensen van heinde en verre op af zullen komen. Het zet Kampen op de kaart.”

.....
Zie ook pagina's 34/35

Een attractie, dat is zeker. Komt dat zien. En natuurlijk is er een uitvaartondernemer te vinden, die er wel voor te porren is.

Kent u Kampen? Zo ja, dan weet u dat zo'n glazen doos niet tussen de historische panden hoort. Het is Parijs niet. Nee, kent u Kampen niet? Dan zou dit uw eerstvolgende uitje in Nederland kunnen worden, gewoon doen en genieten.

De architect vindt dat de stad aan het vervlakken is en wil Kampen nieuw leven inblazen. Hij noemt de methode duurzaam en milieuvriendelijk, maar daarin is hij wel erg voorbarig, dat staat helemaal nog niet vast. Hij is net zo voorbarig als Yarden is met de Haagse lobby om de nieuwe methoden te legaliseren.

Als er maar geld mee te verdienen valt, dan moet alles maar kunnen.

Minister Plasterk vindt deze snelkookpanmethode wel interessant. PvdA en VVD staan ervoor open, de SGP vindt het niks. Plasterk vindt wel dat er een ruime meerderheid moet zijn vóór. Yarden doet onderzoek naar draagvlak, maar ja, Yarden wil wel. Die lijkt dus eigen vlees te keuren.

En Kampen? In een zo historisch zorgvuldig herstelde stad kan een glazen kooi wel eens misstaan.

Bronnen:

- Rindert Brouwer & Peter Henssen (red.): *Over 25 jaar. De toekomst van de funeraire cultuur*, uitgave De Terebinth 2011.
- Olger Koopman *Dood als nieuwe levensbron centrum*, in: Stentor, vrijdag 11 april 2014.

Dood als nieuwe levensbron centrum

Kampen wordt pionierstad voor een moderne wijze van lijkbezorging. Robert Flier gelooft er heilig in.

door Olger Koopman

KAMPEN - Als het aan de Kamper architect Robert Flier ligt, komt het allereerste centrum voor hyofiliatie in Europa op het Muntplein in zijn stad te staan. Bij deze nieuwe ecologische variant van begraven en cremieren wordt het lichaam gevriesdroogd in stukstof en blijft er uiteindelijk een schone compost over (zie kader). „Een prachtig alternatief voor begraven, dat veel ruimte kost en bovendien belastend is voor het milieu. Al die medicijnen die we aan het einde van ons leven slikken, gaan zo het grondwater in. Om over chemokuren nog maar te zwijgen. We zijn tijdens ons leven al zo belastend voor het milieu. Waarom zou je dat na je dood ook nog eens willen zijn? Hij beseft zelf donders goed dat het een gewaagd en ambitieus plan is, zeker voor een stad als Kampen, maar het is in elk geval niet iets dat zomaar uit de hoge hoed wordt getoverd. „Ik ben er al jaren mee bezig, maar nu Kampen zo nadrukkelijk bezig is met citymarketing en ondernemers prikkelt om met ideeën te komen, vond ik de tijd rijp om er mee naar buiten te komen.“ In 2006 studeerde Flier af op het onderwerp 'hyofiliatie in een stedelijke context', maar de interesse

“Waarom zou je na je dood ook nog eens een last voor het milieu willen zijn?”

Robert Flier, architect

UIT ELKAAR GETRIJD

- Cryomeren, lyofileren en vriesdrogen zijn verschillende benamingen voor dezelfde techniek, ontwikkeld door de Zweedse biologe Susanne Wiigh-Mäsak.
- Het stoffelijk overschot wordt eerst gekoeld tot achtien graden onder nul en vervolgens ondergedompeld in vloeibare stikstof (-196 graden), waardoor het breekbaar wordt.
- Daarna wordt het lichaam uit elkaar getrijd in een speciale machine.
- Er blijft circa 25 kilo poeder over, dat binnen een jaar tot compost vergaat.

ontstond al jaren daarvoor. „Als scholier deed ik vakantiewerk bij grafistenbouwer Vinke. Toen zag ik hoe zo'n ambacht de functie van een stad versterkt. Zo ongeveer in diezelfde periode hoorde ik ook voor het eerst over de techniek van hyofiliatie. Die twee dingen kwamen bij elkaar.“ De architect komt met de term 'vervlakking' op de proppen. „Het gaat mij om het in leven houden van de stad. Veel ambachten en de stad uitgetrokken. Heel praktisch en logisch, maar een stad vervlaakt dan tot een fraai decor, een museum, zonder enige functie. Om te kunnen overleven is het dus zaak nieuwe functies toe te voegen.“

Het centrum voor hyofiliatie is wat hem betreft zo'n nieuwe functie. „Nog niet zo lang geleden was het dood veel meer onderdeel van het leven. Tegenwoordig willen we dat zo ver mogelijk wegschrijven. Niet voor niets staan crematoria altijd ver buiten de stad. Ik wil dat oude weer een beetje terugbrengen. Die overledene zou bij-

■ Architect Robert Flier op de beoogde plek van het centrum voor hyofiliatie; het veldje achterop het Muntplein. foto Freddy Schinkel

voorbeeld thuis kunnen worden opgebaard en vervolgens te voet naar het centrum worden gebracht. Het is een mooie paradox: de dood die de stad verlevendigt.“ Het plein naast de Bovenkerk noemt hij als oudste plekje van Kampen ideaal. „Vroeger lag het

kerkhof ook altijd pal naast de kerk.“

Een eerste uitwerking van het plan, inclusief een impressie van het pand op het plein, is inmiddels klaar. „Het is allemaal bloedserius hoor“, reageert hij enigszins verbolgen op sceptische vragen over realiteitszin van het idee. „De reacties die ik krijg na afloop van lezingen die ik over dit onderwerp geef, zijn positief. Er is markt voor deze methode, dat

weet ik zeker. Vanuit heel Nederland zullen er mensen op af komen. Ook ben ik in gesprek met uitvaartonderneming Siebrand in Kampen om de plannen verder uit te werken.“ Dat hyofiliatie volgens de Wet op de lijkbezorging nog niet is toegestaan, hoeft de plannen niet in de weg te staan, denkt Flier. Yarden, een van de grootste uitvaartverzorgers van Nederland, is al een tijdje bezig met een lobby om de

wet aan te passen. „Wel een kwestie van de lange adem“, zegt een woordvoerder. „Het zal zeker nog enkele jaren duren voor het zover is. Overigens hebben wij meer fiducia in resomeren in plaats van lyofileren.“ Bij die techniek wordt het stoffelijk overschot ontbonden in een oplossing van loog bij verhoogde temperatuur en druk. Flier: „Lyofileren of resomeren, de methode maakt mij niet zoveel

uit. Het gaat mij om het gecombineerde idee van milieuvriendelijkheid en het verlevendigen van de stad. Ik heb de knuppel in het hoenderhok gegooid, nu maar eens zien hoe er op gereageerd gaat worden en of er een discussie op gang komt. Mijn diepste wens is dat dit centrum in Kampen komt, maar als dat niet lukt ga ik op zoek naar alternatieve locaties. Ik hoop dat Kampen de poorten zal gaan openen!“